

'De actuele hermeneutische uitdaging' - samen spoorzoeken als gereformeerden in de 21^e eeuw' (J.Hoek, COGG 10.04.2014)

Vervreemding of samen optrekken?

De missie van het *Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte, COGG*, is de eenheid te bevorderen tussen gereformeerde kerken en gereformeerde belijders. Dat is en blijft hard nodig. Onderlinge verwijdering en verdeeldheid doen zich maar al te gemakkelijk voor. Het is evident dat christenen op veel dogmatische en ethische punten onderling van mening verschillen. Gevoelige thema's zijn bijvoorbeeld de visie op Israël, het omgaan met homoseksualiteit, de vragen rond vrouw en ambt of rond schepping of evolutie. Door heel de kerkgeschiedenis heen zijn er altijd weer dergelijke hete hangijzers geweest. Grote verdeeldheid tussen kerken, en ook nog eens binnen de verschillende kerken, is daarvan het gevolg.¹ We zijn eraan gewend geraakt, maar mogen ons nooit onttrekken aan de klemmende vraag hoe dit toch mogelijk is waar Jezus Christus nadrukkelijk van Zijn kerk vraagt dat zij als Zijn lichaam één zal zijn.

Eén van de spanningsvelden die de eenheid bedreigen, ligt vandaag bij de omgang met *hermeneutische vragen*. Onmiskenbaar worden recentelijk door gereformeerden in Nederland bij bepaalde wissels verschillende beslissingen genomen of voorbereid, bijvoorbeeld rondom homoseksualiteit en 'de vrouw in het ambt'. Dat is het geval ondanks de gemeenschappelijke basis in het fundamentele belijden ten aanzien van het gezag van de Heilige Schrift in de artikelen 2-7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Hoe voorkomen we vervreemding van elkaar en kunnen we elkaar juist voluit aanvaarden in een gemeenschappelijke overtuiging én verlegenheid? Laat ik daar meteen helder in mogen zijn. **Zolang we elkaar aan kunnen spreken op de oprechte intentie en hartelijke inzet trouw te willen zijn aan de bedoeling van de Schrift, mogen verschillen in hermeneutische afwegingen en toepassingen geen oorzaak zijn van of excuus voor onderlinge verdeeldheid.**² Integendeel, er is dan juist extra urgentie om samen op te trekken, omdat we elkaar dringend nodig hebben tijdens onze

¹ De schattingen van het aantal verschillende kerkelijke groeperingen of denominaties binnen het christendom loopt uiteen van maar liefst 30.000 tot 80.000.

² Vgl. Seung-Goo Lee, 'A Biblical Theological Hermeneutics, the Pure Preaching of the Word of God and the Unity of the Church' (niet gepubliceerde lezing, IRTI-conference Cluj 2007): 'In so far as one is trying to be faithful to the intention of the Scriptures while accepting the final authority of the Scriptures hermeneutical differences should not be a cause or rather an excuse for the division of the church.'

zoektocht. In dit licht acht ik de dreiging van sommige buitenlandse zusterkerken van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt om bestaande verbanden te verbreken prematuur en ongegrond. In die verwijten wordt de hermeneutiek als één van de schadelijke factoren genoemd, maar geen enkele kerk, geen enkele gelovige kan om de hermeneutiek heen.

Hermeneutiek op twee niveaus

Eerst maar de vraag 'Wat is hermeneutiek en wat verstaan we onder de actuele hermeneutische uitdaging?' Er zijn twee niveaus te onderscheiden. Hermeneutiek kan om te beginnen worden gedefinieerd als de theorie achter de praktijk van exegese en toepassing. Bij elk literair document speelt hermeneutiek een rol. Het gaat er in de eerste plaats om de *meaning* van een tekst te verstaan, dat wil zeggen te peilen wat de betekenis van een bepaalde tekst is geweest voor degenen die hem het eerst hebben gelezen of gehoord. Vervolgens dient de *significance*, de actuele betekenis voor lezers en hoorders hier en nu, te worden ontdekt. Hierbij is behalve een *taalkundige vertaling* ook een *transculturele vertolking* nodig. Als - om een overbekend voorbeeld nog eens te gebruiken - de apostel Paulus opwekt elkaar te groeten 'met een heilige kus' (1 Kor.16: 20), dan kan dit in onze cultuur concreet worden vertaald in een welgemeende handdruk. Hermeneutiek gaat dus over de vraag hoe we teksten lezen, hoe we die verstaan en ermee omgaan, in het bijzonder wanneer deze teksten geschreven zijn in een tijd en context die van de onze verschilt. 'Bijbelse hermeneutiek' richt zich dan uiteraard in het bijzonder op het lezen, verstaan en toepassen van teksten en tekstgedeelten uit de Bijbel.³

Tot zover over de traditionele invulling van hermeneutiek. Er is echter vandaag veel meer aan de hand op dit terrein. In de hedendaagse bezinning staat 'adequate betekenisoverdracht' centraal.⁴ Hoe krijgt een tekst(en) betekenis en relevantie voor de lezer? Het gaat niet alleen om leeskunde, maar vooral om verstaansfilosofie. Volgens de invloedrijke filosoof Paul Ricoeur gaat het altijd om een ontmoetingsgebeuren tussen

³ Anthony C. Thiselton, *Hermeneutics: An Introduction*, Grand Rapids 2009, 1: 'Hermeneutics explores how we read, understand, and handle texts, especially those written in another time or in a context of life different from our own. Biblical hermeneutics investigates more specifically how we read, understand, apply, and respond to biblical texts.'

⁴ G. van den Brink en C. van der Kooi, *Christelijke Dogmatiek*, Zoetermeer, 2012, 29.

tekst en lezer.⁵ Een tekst werkelijk lezen doe je volgens Ricoeur pas als je tot een antwoord komt op het gelezene. De tekst wordt verrijkt door latere herlezingen. Er vindt recontextualisering van de brontekst plaats, waarbij de historische tekst vruchtbaar wordt gemaakt voor het eigen leven van nieuwe lezers. De tekst verandert voor lezers van historisch object tot vriend en bondgenoot. De toeïegening of actualisering is een wezenlijke dimensie van het verstaan zelf. 'Gewone lezers zijn daarom niet een maar te verwaarlozen categorie, maar zij dienen volop bij de interpretatie van bijbelteksten betrokken te worden.'⁶

Iedereen draagt een leesbril

Met hermeneutiek hebben we allemaal te maken, zei ik al. Het is niet optioneel. Prof. dr. Bernard Reitsma schreef hierover onlangs een prikkelende column onder de titel 'Met de brillen bloot'.⁷ Het gaat hem erom dat we zullen beseffen dat we allemaal een leesbril dragen. Iedere christen heeft een andere bril op, die gekleurd is door zijn of haar specifieke context. Gevolg is dat één en dezelfde tekst op vele verschillende manieren geduid en gewaardeerd blijkt te worden. Een eenvoudig beroep op een tekst – 'kijk maar, het staat er toch!' – is dus niet het einde van het debat. Neen, dan begint het gesprek bij een open Bijbel pas goed. 'Lees jij ook wat ik hier lees? Staat er echt wat jij denkt dat er staat?' Christenen moeten zich bewust worden van al die leesbrillen en elkaar erop bevragen. 'Waarom lees je diezelfde Bijbel anders? En wat zie je dan? Mag ik even meekijken door jouw bril?' Als dat gebeurt, ga je samen – met al de heiligen van alle tijden en plaatsen, Efeze 3: 18 - nog meer ontdekken hoe geweldig de drie-enige God en hoe rijk Zijn Woord is. **Zijn liefde is zo groot en Zijn wijsheid zo diep, dat je alle leesbrillen van de christenen van alle tijden en plaatsen kunt gebruiken om er iets van te gaan proeven en verstaan.**

Wat bedoelen we met die onzichtbare leesbril die je toch draagt, ook al heb je nog zulke

⁵ Paul Ricoeur, *The Conflict of Interpretations: Essays in Hermeneutics*, bewerkt door Don Ihde, London / New York, 2004, 3,4: '[i]f exegesis raised a hermeneutical problem, that is, a problem of interpretation, it is because every reading of a text always takes place within a community, a tradition, or a living current of thought, all of which display presuppositions and exigencies - regardless of how closely a reading may be tied to the *quid*, to "that in view of which" the text was written. ... And finally, the very work of interpretation reveals a profound intention, that of overcoming distance and cultural differences and of matching the reader to a text which has become foreign, thereby incorporating its meaning into the present comprehension a man is able to have of himself.'

⁶ J.H. de Wit in G. C. den Hertog en C. van der Kooi (red.), *Tussen leer en lezen - de spanning tussen bijbelwetenschap en geloofsleer*, Kampen 2007, 74.

⁷ *Nederlands Dagblad*, 10.02.2014. Vgl. uitvoerig B. Wentsel, *Dogmatiek deel 2. De openbaring, het verbond en de apriori's*, Kampen 1982.

scherpe ogen? Wanneer je een boek leest of een krantenartikel of welk ander geschrift ook maar, vindt er een ontmoetingsproces plaats tussen aan de ene kant de tekst die voor je ligt en die je al lezend tot je neemt en aan de andere kant jou als lezer. Als het goed is, springt er ergens een vonk over. Zo niet, dan dringt de betekenis van de tekst niet tot je door. Zo ja, dan doet die tekst je wat, op een of andere manier. Daarbij speelt wellicht de geschiedenis van de tekst mee, de wijze waarop bijvoorbeeld bepaalde bijbelwoorden al eeuwenlang functioneren (de interpretatiegeschiedenis of *Wirkungsgeschichte* van die woorden). Maar ook dient de lezer zich terdege rekenschap te geven van de inkleuringen en blinde vlekken die hij zelf meebrengt.⁸ De uitleg van de Bijbel wordt onvermijdelijk mede gekleurd en gestempeld door onze eigen vooronderstellingen (Vorverständnis) en die hangen weer samen met onze opvoeding, de opleiding die we genoten hebben, de gemeenschap van lezers waartoe we behoren, onze culturele context enzovoorts. Er heeft dus onvermijdelijk een wisselwerking plaats tussen de tekst die tot ons komt en het interpretatieve systeem dat wij als lezers al dan niet bewust en beredeneerd hanteren. Dat betekent dat er dus geen 'bijbelgetrouwheid' bestaat in de zin van puur objectieve omgang met de Schrift. Elk beroep op de Schrift hangt op een of andere wijze samen met de rasters en de kaders van degene die dat beroep doet. Thomas van Aquino (1225-1274) zei al: 'Wat iemand leest, leest hij met eigen ogen'.⁹ Je eigen ogen zijn je eigen leesbril. In gepaste bescheidenheid dienen we ons daarvan bewust te zijn en telkens de vraag te stellen of wij werkelijk verstaan wat wij lezen. Wie naïef verklaart 'Ik lees het gewoon, onbevangen zoals het er staat', maakt zich te gemakkelijk af van de uitdaging om de Schriften naar hun wezenlijke bedoeling te verstaan. Zo kunnen we onbedoeld gevaarlijke kortsluitingen maken in de toepassing van bijbelwoorden. We zouden kunnen spreken van een ellips met twee polen: aan de ene kant de Bijbel, aan de andere kant wijzelf met alles wat me met ons meedragen. Het inzicht in het bestaan van deze hermeneutische ellips nodigt uit tot openheid in de ontmoeting met bijbellezers uit andere tijden, tradities en culturen. We lezen de Bijbel samen met 'oude en nieuwe lezers' (E. Talstra).¹⁰ In deze hermeneutische heen-en-weer-beweging, deze continue pendeldienst, leren wij voortdurend bij, en blijft

⁸ Vgl. David Jasper, *A Short Introduction to Hermeneutics*, Louisville - London 2004.

⁹ *Quidquid recipitur ad modum recipientis recipitur*, ontleend aan Jos Brink, *Eenling is geenling - bijbel en homoseksualiteit*, Kampen z.j., 4.

¹⁰ E. Talstra, *Oude en nieuwe lezers. Een inleiding in de methoden van uitleg van het Oude Testament*, Kampen 2002.

de Schrift een nooit opdrogende bron die steeds weer nieuwe schatten prijsgeeft. Zo blijven we voortdurend avonturen opdoen met het Woord. Laten we open en eerlijk te zijn over onze vooronderstellingen, dus over de bril of brillen die we opzetten bij het lezen van de Schrift. Dat betekent meteen ook dat we bescheiden zijn en niet op voorhand claimen dat onze interpretatie samenvalt met Gods Woord. Zo van: 'Anderen zetten de Bijbel naar hun hand, maar *ik* lees gewoon wat er staat en houd mij dus eenvoudig aan het Woord.' Op het moment dat je dat zegt, blijk je jezelf niet bewust te zijn van je eigen leesbril en de beperking die deze met zich mee brengt. Je stelt dan je eigen interpretatie van de tekst boven kritiek, omdat je meent dat deze interpretatie zonder meer samenvalt met wat God bedoelt te zeggen. Dr. A. Noordegraaf heeft indertijd gewezen op blinde vlekken bij gereformeerden die te wijten waren aan eigen a priori's, dus aan een gebrek aan inzicht in de beperkingen die de eigen leesbril met zich meebracht. Hij noemt het miskennen van Gods blijvende verkiezing van Israël, de milieuproblematiek, gerechtigheid jegens de armen, de plaats van de vrouw in kerk en maatschappij.¹¹ We kunnen toevoegen: het toedekken van het onrecht van het apartheidsbeleid. **Het is veel vruchtbaarder wanneer we een perspectiefwisseling durven aan te gaan en proberen door de bril van de ander te kijken. Zo kunnen we samen verder komen vanuit het inzicht in de wissels die gepasseerd worden tijdens het interpretatieproces.** Dat we er lang niet altijd er samen uit komen, is gegeven met de beperktheid en de gebrokenheid van deze bedeling, we verstaan ten dele en we profeteren ten dele (1 Kor. 13:9). Maar we mogen de worsteling om de waarheid nooit opgeven. Alleen zo komen we verder in bijbelgetrouwe oecumene.

Gevaren die zich voordoen

We stellen dus dat we niet om hermeneutiek heen kunnen en dat hermeneutische bezinning nodig en vruchtbaar is om het levende Woord van God beter te verstaan, te vertolken en toe te passen in onze eigen tijd en situatie. Dit uitgangspunt moet ons echter niet blind maken voor de gevaren die met de grote aandacht voor hermeneutiek verbonden zijn.

We kunnen zomaar 'in de ban van de hermeneutiek' raken, en dat dan in de ongunstige

¹¹A. Noordegraaf, *Leesbril of toverstaf. Over het verstaan en vertolken van de Bijbel*, Kampen 1991, 58.

betekenis van deze uitdrukking. Prof. dr. J. van Bruggen heeft het beeld van de toverstaf gebruikt: de hermeneutiek als toverstaf om het dode Woord tot nieuw leven te wekken.¹² Het Woord zou in die visie pas levend worden vanuit onze creatieve verwerking ervan, waarbij onze eigen inbreng niet onderdoet voor die van de tekst. Daarmee is om met G. van Ek te spreken hermeneutisch de sprong gemaakt van *reproductie* van betekenis naar *productie* van betekenis.¹³ Op die manier emancipeert de nieuwe hermeneutiek zich van 'leeskunde' tot 'verstaansfilosofie'. Het *lezen* van de tekst verwordt tot een *belezen* van de tekst! Er zijn talloze voorbeelden van te geven hoe men teksten kan laten buikspreken. Ze worden dan net zo lang gemasseerd totdat ze het omgekeerde zeggen van wat er staat en alleen maar datgene bevestigen wat in het straatje van de lezer te pas komt. Daarmee is het unieke gezag van de Schrift losgelaten. In de zogenoemde *new hermeneutics* zien we de tendens om niet langer uit te gaan van de tekst en de te achterhalen objectieve *meaning*, de oorspronkelijke betekenis van de tekst, maar zich slechts te richten op de relatie tussen tekst en lezer, die dan niet meer dan een subjectieve *significance*, een voor deze lezer hier en u geldende betekenis, aan het licht kan brengen. Een bekende uitspraak van de moderne hermeneut Gadamer is dat 'het verstaan behoort tot de zin van datgene wat verstaan wordt'. Hiermee is de kern van diens filosofische hermeneutiek aangegeven.

U proeft wel welke gevaren zich hier voordoen. Objectiviteit in dit proces van interpreteren wordt dan niet mogelijk geacht, zelfs niet als een theoloog in zijn exegese zo dicht mogelijk bij de tekst probeert te blijven en oprecht de oorspronkelijke bedoeling wil ontdekken. De bijbeltekst bevindt zich daarvoor op te grote cultuur- en tijdsafstand van de lezer. En de lezer wordt te zeer beïnvloed door zijn achtergrond, zijn vooronderstellingen en wensen ofwel denkkader ('symbolisch universum'), bij het lezen van de tekst.¹⁴ Kortom, elk appel op wat de Bijbel zegt, is niet meer dan een appel op een

¹² Zie hierover J. van Bruggen, *Het lezen van de Bijbel - een inleiding*, Kampen 1981 en A. Noordegraaf, *Leesbril of toverstaf*.

¹³ G. van Ek in G. C. den Hertog en C. van der Kooi (red.), *Tussen leer en lezen*, 60.

¹⁴ Zo Miroslav Volf, *After Our Likeness, The Church as the Image of the Trinity*, Grand Rapids 1998, 165, n38: '[i]t is not enough to speak only about the authority of scripture, since scripture is always read within the context of a certain interpretive tradition. The relationship between scripture and tradition is reciprocal. This view does not surrender scripture as a criterion of tradition – its function as judge over against the church – since the reciprocity between scripture and tradition is *asymmetrical*. Scripture is fixed;

bepaalde *interpretatie* van de Bijbel.¹⁵

Dit alles kan leiden tot willekeur of vrijblijvendheid. Men kan dan met de Bijbel alle kanten op en het beroep op de Schrift wordt een wassen neus.

De Schrift zou dan alleen nog gezag hebben voor zover de daarin geboekstaafde ervaringen resoneren in de ervaringswereld van de huidige lezer. Zou het samen lezen van het Woord niet allereerst samenbindend moeten zijn en tot een zekere consensus moeten leiden? Er is toch meer dan alleen de voortdurende dialoog tussen teksten en lezers, waarbij de teksten slechts de dragers zijn van de relatie tussen de verstaanders en datgene wat deze zoeken te verstaan? Moeten we hier niet alarm slaan en met Maarten Luther zeggen: 'het Woord dat zult gij laten staan!'? Maar hoe dan wel? Kunnen we bouwstenen aandragen voor een gereformeerde hermeneutiek?

Bouwstenen voor gereformeerde hermeneutiek

Ik wil een eerste poging doen, in alle bescheidenheid en in besef van onvolledigheid. We beschikken niet over, maar zijn op zoek naar een gereformeerde hermeneutiek, al is dat wellicht een te pretentieuze benaming.¹⁶ Deze zoektocht komt nooit af. Het is een blijvende worsteling om onze eigen denkbeelden te stellen onder de kritiek van het Woord. Enkele ijkpunten:

(1) In gereformeerde hermeneutiek¹⁷ staat de overtuiging voorop dat de bijbeltekst een eigen onvervreembare betekenisinhoud heeft, los van de interpretaties van de lezers. Filosofen spreken van een realistische betekenis­theorie. Daarmee wordt bedoeld dat een tekst één 'auteurs-intentionele' betekenis heeft, en dat het in principe mogelijk is deze te achterhalen. Er is een objectieve betekenis van de bijbeltekst, de mening des Geestes, die wij vanuit een eerbiedige luisterhouding meer en meer leren verstaan en vervolgens ook leren vertolken en toepassen in onze eigen situatie.

tradition is movable. '.

¹⁵ James K.A. Smith, *The Fall of Interpretation: Philosophical Foundations for a Creational Hermeneutic*, 2de ed., Grand Rapids 2012, 53. Zie ook David H. Kelsey, *Proving Doctrine: The Uses of Scripture in Modern Theology*, Harrisburg 1999); John M. Frame, "The Uses of Scripture in recent theology", *Westminster Theological Journal* 39, nr. 2 (Spr 1977): 332f.; Gordon D. Kaufman, "Uses of Scripture in recent theology." *Interpretation* 30, nr. 3 (July 1, 1976): 299-303; Gerald J. Janzen, "Uses of Scripture in recent theology." *Lexington Theological Quarterly* 11, no. 4 (October 1, 1976): 109-122.

¹⁶ C. Graafland, 'Op zoek naar een gereformeerde hermeneutiek', *Kontekstueel* 1-1 (1986), 6 – 14.

¹⁷ Vgl. J. Hoek (red.), *Sola Scriptura - de actualiteit van de gereformeerde visie op de Schrift*, Heerenveen 2008.

De Reformatie was overtuigd van de helderheid of doorzichtigheid van de Schrift en formuleerde de regel dat de Schrift haar eigen uitlegster is.¹⁸ **De belijdenis van de helderheid of transparantie van de Schrift¹⁹ is een belangrijke richtingwijzer in de hermeneutische bezinning. Ons geloof in de betrouwbare God leidt tot het geloof in de heldere Schrift.** Wanneer het voluit om een geloofszaak gaat, mag daar ook spanning op staan. Dan is het begrijpelijk dat deze eigenschap van de Schrift niet zonder meer voor iedereen evident is. De helderheid van de Schrift is voor het geloof niet aanvechtbaar, maar intussen wel aangevochten. Juist in de bezinning rond heikele punten als homoseksualiteit en vrouw en ambt blijkt dit in de actuele situatie van onze kerken maar al te duidelijk. De doorzichtigheid van het Woord Gods is niet de doorzichtigheid van een doorzonwoning. Er zijn dan altijd *cruces interpretum* geweest, moeilijke teksten die alle uitleggers zich het hoofd doen breken, en wij hebben de verlichting door de Geest altijd weer nodig om te verstaan wat wij lezen. Dat is echter niet te wijten aan onhelderheid van de Schrift, zeker niet t.a.v. de *scopus*, dat is de boodschap van het heil in Christus.

Het is van de grootste betekenis om de tweeheid van *explicatie* en *applicatie*, uitleg en toepassing, niet te reduceren tot een proces van verstaan, waarbij mijn eigen inbreng evenveel gewicht in de schaal zou leggen als datgene wat mij van de andere kant wordt aangereikt. De waarheid moet ons aangezegd worden. Wij komen er niet zelf op, wanneer we maar een aanzet zouden krijgen. God reikt ons in zijn openbaring de hand om ons uit de duisternis te bevrijden en tot het licht te brengen. Dat is principieel iets anders dan dat Hij ons een handje zou helpen bij onze eigen zoektocht naar waarheid.

(2). In gereformeerde hermeneutiek geldt het aloude adagium *sola Scriptura*. Door de Schrift alleen. Het gaat hier om een gouden grondregel die stelt dat de Bijbel voor zichzelf mag spreken.²⁰ De Schrift is een werkelijk 'tegenover' en mag nooit

¹⁸ *Sacra Scriptura sui ipsius interpres.*

¹⁹ *claritas aut perspicuitas Sacrae Scripturae.*

²⁰ Zo Koert van Bekkum, Rob van Houwelingen en Eric Peels, 'Gereformeerde bijbelwetenschap en bijbelse hermeneutiek' in dez. (red.), *Nieuwe en oude dingen. Schatgraven in de Schrift*, Barneveld 2013, 243-255, 252. Vgl. Bert Loonstra, "Vrouw, ambt, Bijbel en levensgevoel (2) | Theologisch Logboek", bezocht 7 maart 2014,

ingekapseld worden binnen een nog zo eerbiedwaardige confessionele traditie. Evenmin mag de Schrift onderworpen worden aan allerlei filters vanuit een eigentijds levensbesef en allerlei actuele ontwikkelingen in denken en moraal. De Schrift staat op eenzame hoogte als het gaat op wat

voor leven en leer, voor dogmatiek en ethiek, autoritief, gezaghebbend is.²¹ Het blijft een essentiële bouwsteen bij gereformeerd zicht op hermeneutiek, omdat alle theologische, dogmatische of ethische reflectie zich met het Woord van God heeft te verstaan. De kerkhervormer Calvijn (1509 - 1564) en de gereformeerde orthodoxie hebben in de Heilige Schrift de stem van de sprekende God zelf vernomen. Men geloofde de Schrift als Gods eigen Woord in heel eigenlijke zin. Dit gezaghebbende Woord vraagt van ons gelovige aanvaarding gehoorzaamheid. De gelovige luistert naar 'his Master's voice'. Door deze geestelijke lading en spirituele kracht van het oorspronkelijke gereformeerde Schriftgeloof is de kerk bewaard bij haar bevindelijke omgang met de Schrift. Waarom zouden we ook vandaag in het geloofsleven niet nog steeds zó de Bijbel lezen? Het is zoals B. Kamphuis zegt: 'Als je de Bijbel hoort, dan mag je zeggen: "Zo spreekt de Here". Dat is het hart van ons schriftgeloof'.²²

Nu wordt wel kritisch opgemerkt dat het *sola Scriptura* vaak wordt gehanteerd om te verhullen dat we als bijbellezers onze eigen leesbril meebrengen.²³ Ik wil niet ontkennen dat er op deze wijze dikwijls misbruik is gemaakt van het *sola Scriptura*. Dit misbruik heft echter het rechte gebruik niet op. Of is het te simpel om ook vandaag nog, bijvoorbeeld met de reformatoren, tegenover Rome of tegenover allerlei vormen van vrijzinnige theologie te zeggen: 'Kijk eens wat daar staat! Gehoorzaam de Schrift!?' Naar mijn overtuiging is dit nog altijd mogelijk, als we het inderdaad maar niet simplificerend doen. Het *sola Scriptura* fungeert in gereformeerde bijbelwetenschap op een gezonde manier als richtingwijzer, terwijl ondertussen onbekommerd voor een theologisch profileren van de tekst van de Bijbel gebruik wordt gemaakt van vergelijking met buitenbijbelse data en godsdiensthistorische gegevens.

(3) Het eigene van een gereformeerde hermeneutiek bestaat verder in de verbinding

<http://www.bertloonstra.nl/logboek/vrouw-ambt-bijbel-en-levensgevoel-2/>.

²¹ Vgl. C. Graafland, 'Gereformeerde theologie in een proces van ontwikkeling en aanpassing', *de Waarheidsvriend*, 1992, nrs. 36, 37, 38.

²² B. Kamphuis, 'Uit de hemel of uit de mensen?', *De Reformatie*, 69 / 9, 151.

²³ Zo dr. M. Wisse in discussie met dr. M. Klaassen, *Nederlands Dagblad*, 14.09.2013; 17.09.2013; *Reformatie* Dagblad, 13.01.2014; 15.01.2014; 18.01.2014; reactie dr. A. Huijgen, 24.01.2014.

van *sola Scriptura* met *tota Scriptura*. Het gaat om alléén de Schrift, maar ook om héél de Schrift. De Schrift moet in al haar verbanden tot gelding komen, waarbij bijvoorbeeld het Oude Testament evenzeer stem krijgt als het Nieuwe Testament. We hebben door de voortgang van de bijbelwetenschap steeds meer oog gekregen voor de variatie en veelvormigheid in het getuigenis van de Schrift. Het gevaar bestaat altijd weer dat we uit het koor van stemmen dat in de canon weerklinkt, alleen nog maar die horen die ons vanuit onze traditie vertrouwd in de oren klinken. We staan voor de uitdaging om *al* die stemmen te laten doorklinken in ons geloofsgetuigenis. Hiermee samen hangt het zicht op de ene heilsgeschiedenis van God door de vele eeuwen heen. Alles maakt deel uit van de ene lijn die God trekt van schepping naar voleinding. Ieder tekstgegeven moet in verband worden gebracht met het kloppende hart van Gods openbaring, Zijn koninkrijk in Christus

(4) Gereformeerde hermeneutiek is contextueel. Zij ziet het als roeping verbindingen te leggen tussen de overgeleverde gereformeerde traditie en de eigentijdse ervaring. Daarbij mag Gods openbaring, zoals gezegd, niet worden uitgeleverd aan de menselijke ervaring, maar moet die ervaring wel uiterst serieus genomen worden. Hier is openheid voor nieuwe ontdekkingen en toepassingen. De Geest is bij de tijd en schrijft wegen in de tijd. De Geest heeft in de eens geopenbaarde en geboekstaafde woorden die *theopneust*, geademd door God en doorademd van God (2 Tim.3: 16) met alle tijden en plaatsen gerekend. Dat betekent dan ook dat het Woord helderheid kan verschaffen bij nieuwe vragen en in onbekende situaties. De helderheid van de Schrift is niet de helderheid van een handreiking met pasklare antwoorden en recepten. Zij betekent wél dat we fiducia mogen hebben in de blijvende actualiteit van het Woord. Naar mijn overtuiging ligt er een rijkdom en diepte in het gegeven Woord die de potentie in zich draagt voortdurend geactualiseerd te worden, juist daar waar gelovigen in afhankelijkheid van de Geest en met het oog op hun specifieke situatie de Schriften openen. De nieuw ontdekte betekenissen worden dan aan het Woord ontleend.

Hier wordt het uiteraard spannend. Het kan niet anders of voortgaande studie zal telkens voor nieuwe vragen stellen. Die vragen en verlegenheden behoeft niemand te verdoezelen of weg te moffelen. Het is beter een vurig gesprek te houden dan een

ondergrondse veenbrand te laten voortwoekeren. 'Als je zegt dat er vandaag geen vragen meer zijn rond Schrift en confessie, houd je elkaar voor de gek. Dan dreigen reële gevaren ook niet meer aan de orde te komen. Je wiegt elkaar in slaap. Dat kan zich gaan wreken, want er *liggen* serieuze vragen'.²⁴

(5) Last but not least onderstreep ik nogmaals de afhankelijkheid van de Heilige Geest. Woord en Geest kunnen niet van elkaar gescheiden worden. De Bijbel moet biddend gelezen worden, uitziend naar de verlichting door de Heilige Geest. Dat gebed staat niet in een concurrentieverhouding tot alle exegetische inspanning en hermeneutische doordenking. Uiteindelijk zoeken we de klaarheid van Handelingen 15:28, 'Want het heeft de Heilige Geest en ons goedgegacht...'

Twee recente rapporten

De broeders Burger en Huijgen zullen uitvoeriger stilstaan bij een tweetal recente rapporten uit resp. de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en de Christelijke Gereformeerde Kerken. Het gaat om het rapport *Mannen en vrouwen in dienst van het evangelie* (2014) en het visiedocument *'homoseksualiteit en homoseksuele relaties'* (2013). Ik noem enkele overeenkomsten en verschillen.

- In beide rapporten geven de opstellers zich expliciet rekenschap van de hermeneutische uitdaging. Zo bevestigen ze dat we ons als gereformeerden op een gemeenschappelijke zoektocht bevinden.
- Beide rapporten komen na zorgvuldige afweging tot een duidelijke stellingname, respectievelijk inzake de toelating van de vrouw tot de ambten en de afwijzing van homoseksuele relaties, ook wanneer deze in liefde en trouw worden beleefd.
- Beide rapporten laten ruimte voor een andere benadering in die zin dat ze hen die vanuit dezelfde principiële uitgangspunten tot een andere afweging komen niet willen afschrijven. Het vrijgemaakte rapport is hier overigens royaler dan het christelijk- gereformeerde rapport.
- Het vrijgemaakt gereformeerde rapport staat meer onbevangen (hoewel zeker niet onkritisch) en het christelijk - gereformeerde rapport meer defensief (hoewel zeker niet afwijzend) ten opzichte van aansluiting bij hedendaagse culturele ontwikkelingen met een beroep op de voortgaande leiding van de Heilige Geest.

²⁴ B. Kamphuis, interview *Nederlands Dagblad*, 24.09.1993.

Het is duidelijk dat juist op het laatstgenoemde punt het spannende en boeiende gesprek zowel binnen de verschillende gereformeerde kerken en stromingen als tussen deze denominaties onderling moet voortgaan in broederlijke en zusterlijke verbondenheid.

Waar het op aan komt

Het doel van de Bijbel in ons leven is *dat de Schriften ons wijs zullen maken tot zaligheid door het geloof in Christus* (2 Timotheüs 3: 15). We zijn er niet met een rechtzinnige bijbelbeschouwing, een misschien hecht doortimmerde theorie over de geïnspireerdheid van de Bijbel. Het gaat erom dat we echt leren leven mét en út en ín het Woord. Dan lezen we de Bijbel biddend en uitziend naar de Geest, die nog steeds de Schrift doorademt en als Zijn werktuig gebruikt. Zolang we nog naar het beloofde land onderweg zijn, is het Woord ons dagelijks manna en ons kompas.